

אירוע הגעתה של 'ברל כצנלסון' יכול היה לספק לנוגעים בדבר חומר קונקרטי להפקת לקחים. על הגעתן של שש הספינות בין אוגוסט ועד אוקטובר 1945 ידעו הבריטים מעט והנה באירוע זה ניתן היה לתחקר את המיירטים וגם את המיורטים, לשרטט נתיב מדויק של הגעת הספינה ולהציג לוח זמנים מדויק. על בסיס מידע זה ניתן היה לבדוק היכן היו פערים ביכולת הגילוי והזיהוי ולהציף בעיות נוספות.

ואכן, במהלך דצמבר 1945 הלך מערך הסיורים והשתכלל.¹ מאת המיילים של קו החוף חולקו ל 5 מקטעי סיור באורך 20 מייל כל אחד, לכל מקטע ניתן שם קוד לצורך שפה משותפת בין הכוחות המסיירים. כדי להעלות את המורל נלקחו השמות מתפריט היינות והמשקאות האלכוהוליים החביבים על המלחים הבריטיים. בימי שגרה היו קווי הסיור מופעלים בחלקם ובימים של אתראה תוגברו. שיתוף הפעולה עם יחידות המשטרה ועם המטוסים הלך והשתפר.²

גם התרגולת התמסדה והפכה דפוס קבוע: מטוס מגלה, ספינת צי מתבייתת על שידורי המטוס, מיירטת ועוקבת כצל. עם ההתקרבות למים הריבוניים מכינה הספינה המיירטת צוות השתלטות להפעלה ובמקביל מזמינה סירת משטרה המוסמכת לטיפול באזרחים. הוראות הפתיחה באש תורגלו פעם אחר פעם הלכה למעשה: ירי אזהרה באוויר וירי לפני חרטום האנייה החשודה, ירי לפגיעה נאסר בתכלית האיסור.³

ברמת הפיקוד והשליטה נהלו המבצעים מסיפונה של הסיירת הערוכה למשימה זו בנמל חיפה. קצין הצי הבכיר במקום, לעיתים מפקד אחת השיטות ולעיתים מפקד הסיירת עצמה נשא באחריות. בהיותו קצין צי היה כפוף לקצין הצי הבכיר באגן המזרחי של הים התיכון (FOLEM) ואליו העביר את דיווחיו, אך בנוסף חלה עליו במקרה של יירוט ספינת מעפילים חובת דיווח למפקדה המשולבת בירושלים שם הוצב קצין מאחת המשחתות כקצין קישור.⁴ רמת שיתוף הפעולה ומיסוד מנגנוני השליטה השתפרו מאוד במהלך דצמבר אבל לא היו מושלמים, כפי שהוכיח מקרה הגעתה של האנייה 'חנה סנש'.

¹ ניניאן – פטרול, עמ' 36.

² שם, שם.

³ ליבריר – מאבק, עמ' 180.

⁴ ניניאן – פטרול, עמ' 36.

'חנה סנש' הייתה ספינת חופים קטנה ואיטית בהדחק 250 טון, היא נרכשה על ידי יהודה ארזי ועדה סרני, אנשי המוסד באיטליה בתחילת דצמבר 1945. שמה הקודם היה Andareta. כשאותרה עמדה בנמל מושבתת אך סוכן ספינות מקומי הבטיח להשמישה במהירות. כוונתו של ארזי הייתה שהספינה תצא כבר באמצע החודש ותתזמן את הגעתה ל-25 בדצמבר - ליל חג המולד.⁵ לאחר רכישתה הועברה הספינה מנמל גנואה לנמל סבונה והוכנה בחיפזון. על סיפונה הוטענו שתי סירות הצלה גדולות ולמחסניה הובאו דלק ומזון ממחסני הצבא הבריטי, לכך דאגו אנשי 'החבורה'.⁶

לקראת ההפלגה התייצבו מלווי האנייה, איש הפלי"ם ישראל חרקובסקי (חורב) שיועד לפקד על ההפלגה, איש הפלי"ם אליעזר וורש (ערמון) שצורף כמלווה וחיים פרטקין (פורת) שצורף כ'גדעוני'. נשכר גם צוות השטה איטלקי, רב חובל בשם אנסלדו, קצין סיפון ושישה מלחים. 252 המעפילים הובאו במשאיות שכורות ממספר מחנות בצפון איטליה. איטלקים מקומיים, פרטיזנים לשעבר, סייעו בהעמסה.⁷ ב-14 בדצמבר בשעה 02:30 יצאה הספינה לדרך והפליגה לאורך החוף האיטלקי, עברה במיצר המסינה, המשיכה בנתיב העובר מצפון לכרתים, דרך מעבר הסקרפנטו, לאורך החוף הטורקי, עד כף אנדריאס שבקפריסין שם פנתה דרומה והפליגה לאורך חוף הלבנט. בתחילת ההפלגה היה מצב הים נוח אך הצפיפות באנייה הייתה רבה, גם מיכל המים הימני דלף והתרוקן ועד מהרה הונהג קיצוב במי השתייה. בשבוע הראשון להפלגה לא פעל מכשיר הקשר, הוא תוקן רק ב-21 בחודש ואז גם החלו להגיע הנחיות.⁸

הספינה קיבלה הוראה להיערך לנחיתה בחוף רידינג בתל אביב או בנהרייה. כמו כן פורטו הנחיות למקרה שהספינה תיורט. במקרה כזה היה על המלווים להתחפש ולהיטמע בין המעפילים וה'גדעוני' נצטווה להטביע את מכשיר הקשר ואת הניירת.⁹

הנחיה נוספת קבעה כי הספינה תיקרא מעתה 'חנה סנש' על שם לוחמת הפלי"ם והצנחנית חנה סנש שהתנדבה לשורות הבריטים והוצנחה אל מעבר לקווי האויב

⁵ סרני – ספינות, עמ' 36.

⁶ אהרוני – מטות, עמ' 63.

⁷ שם, שם.

⁸ פורת חיים, "סיפור המעשה", ינאי ואלמוג – שערים, עמ' 390.

⁹ פורת חיים, "סיפור המעשה", ינאי ואלמוג – שערים, עמ' 391.

הגרמני. חנה סנש נתפסה ונרצחה על ידי הגרמנים. קריאת הספינה על שמה נועדה להתריס ולהביך את הבריטים.¹⁰

ב-24 בחודש, בשעה 06:30 בבוקר בהיותה מול חופי סוריה חלף מטוס מעל הספינה, למלווים לא היה ברור אם הספינה התגלתה. בדיעבד התברר כי הספינה נתגלתה על ידי המטוס ודווחה כמטרה חשודה.¹¹ במהלך היום החלה לנשב רוח דרומית מערבית חזקה המבשרת על בואה של סערה, גלי הים הלכו וגבהו, מצב הים הקשה על הספינה והיא התקדמה באיטיות. בשלב זה, יום לפני הנחיתה, היה המחסור במים כה חמור עד כי ישראל חרקובסקי החליט לשבור את דממת הקשר ולדרוש מפגש עם ספינה כל שהיא שתעביר אליו מים. ספינת דייג עמוסה בחביות מי שתייה נערכה ליציאה מנמל חיפה אך לא יצאה עקב מצב הים.¹²

בשעות אחר צהריים התקלקל שוב מכשיר הקשר, התקשורת הפכה מקוטעת ונוצרו גם אי הבנות. ניתוק הקשר, אתראה על יציאתן של ארבע סירות משטרה לים ודיווח על אנייה קטנה שנכנסה בגרירה לנמל חיפה יצרו בתחנת האלחוט בתל אביב את הרושם שהאנייה נתפסה. האלחוטן שהיה ממונה על הקשר עם הספינה החליט לחסל את הקשר והסתיר את מכשיר הקשר בסליק. ה'גדעונות' מלכה רופא שאישה תחנה אחרת לא השתכנעה שזה היה התרחיש, היא הוציאה את המכשיר והפעילה אותו וכך בבוקר ה-25 בחודש חודש הקשר עם האנייה.¹³

לעת ערב התקרבה הספינה לחופי הארץ, כשנראו אורות נהרייה לקח ישראל חרקובסקי את הפיקוד מידיו של רב החובל אנסלדו. חרקובסקי חש עצמו בטוח כיוון שהכיר היטב את אתרי הניווט בסביבה.¹⁴

בשעה 17:20 שלח חרקובסקי מברק האומר כי הספינה נמצאת במרחק ארבעה מייל מהחוף (כשעת הפלגה באותו מצב ים). דקות ספורות אחר כך התנגשה הספינה בחוף, בעוצמה, ישראל חרקובסקי טעה בניווט.¹⁵

הספינה התהפכה על צידה במרחק 30 מטר משפך הגעתון. גלי החוף הכו בספינה בחוזקה ובשל ההטיה בה נמצאה הספינה לא ניתן היה להוריד את המעפילים. ההתרגשות והצמא הכבד נתנו את אותותיהם וחרקובסקי התעלף. אליעזר ערמון קפץ אל המים ושחה להזעיק עזרה. לפי המברק האחרון שיצא מהאנייה הייתה

¹⁰ אתר הפלי"ם, 'יהודה בן צור', 'מקור שמות ספינות המעפילים והקשר שלהן לאירועי התקופה'.

¹¹ ניניאן – פטרול, עמ' 36.

¹² עדותו של דודק'ה נמרי, רוזן – גדעונים, עמ' 146.

¹³ רוזן – גדעונים, עמ' 148.

¹⁴ ישראל חרקובסקי, 'סיפור המעשה', ינאי ואלמוג - שערים, עמ' 244.

¹⁵ שם, שם.

הנחיתה מתוכננת להתבצע שעה מאוחר יותר ולכן לא חיכה איש על החוף. כוח של הפלי"ם נמצא אותה עת בישוב סמוך (עברון) מוכן לקריאה.¹⁶ ערמון הגיע אל החוף והזעיק את חניכי הימייה של 'הפועל' ומדריכיהם מנדל פירסט ושמשון בובר. מחסן הסירות היה בקרבת חוף הנחיתה. הנערים הורידו סירות חתירה למים אך לא הצליחו להתקרב לאנייה עקב הגלים הגבוהים.¹⁷ בינתיים הגיע לחוף דוידק'ה נמרי, הממונה מטעם המוסד לעליה ב' על מבצעי ההורדה. נמרי נחרד למראה עיניו, הוא פנה לשאול אביגור, ראש המוסד לעליה ב' והציע לפנות ולבקש סיוע מהבריטים.¹⁸ המשמעות הייתה ברורה אך נמרי היה בתחושה שאסון כבד יתרחש אם לא יעורבו הבריטים. כיוון שכך הורה מפקד הפלמ"ח, יצחק שדה, את אנשי הפלי"ם לא לרדת לחוף כדי שלא יעצרו. שאול אביגור שקל והחליט כי הפנייה לבריטים לא תועיל (זה היה ליל חג המולד).¹⁹ ללא סיוע הבריטים וללא עזרת אנשי הפל"ם החלו נערי הימייה של נהרייה בהעברת חבל אל האנייה ומשנמתח החבל הובלו לאורכו המעפילים, בזה אחר זה. הסכנה הייתה גדולה, המתח היה רב, החילוץ ארך חמש שעות ומשנסתיים פרץ דוידק'ה נמרי בבכי של התרגשות.²⁰ אחר כך התברר כי השמחה איננה שלמה, מעפילה אחת טבעה בשלב ההורדה ומעפילה אחרת, חולה, נשכחה בבטן האנייה וטבעה גם היא.²¹ במהלך ההורדה הגיעה לחוף גם קבוצה של אנשי פלי"ם שהפרה את הוראתו של יצחק שדה והשתתפה בחילוץ. אנשי הפלי"ם הביאו איתם גם שלט שהוכן מראש ובו נכתב:

*הספינה חנה סנש הורדה בעזרת ארגון ההגנה העברית.
תהיה ספינה זו בחוף נהרייה אחת המצבות לששת מיליוני
אחינו ואחיותינו.*

תהיה זאת תעודת קלון לממשלה הבריטי²²

המעפילים פוזרו במהירות בין יישובי הסביבה ורב החובל האיטלקי שנפעם מהסולידריות ומהעזרה שהוגשה על ידי תושבי הסביבה נאם מרגש לו ענה שבוע לאחר מכן המשורר נתן אלתרמן בשירו "נאום תשובה לרב חובל איטלקי".²³

¹⁶ סלוצקי – הגנה, כרך ג', עמ' 1907.

¹⁷ <http://museum.rutkin.info/node/381> - אתר בית ליברמן, מוזיאון לתולדות העיר נהרייה, עדותו של מנדל פירסט.

¹⁸ סלוצקי – הגנה, כרך ג', עמ' 1907.

¹⁹ שם, שם.

²⁰ אברהם יבין ושלמה דרך, עורכים, **סיפורו של דוידקה**, הקיבוץ המאוחד (1984) עמ' 120.

²¹ כהן – ארזי, עמ' 86.

²² סלוצקי – הגנה, כרך ג', עמ' 1120.

²³ מרדכי נאור, **הטור השמיני - מסע היסטורי בעקבות הטורים האקטואליים של אלתרמן**, הקיבוץ המאוחד (2006) עמ' 132.

למחרת בבוקר הגיעו שוטרים בריטים לחוף וגילו את האנייה ההפוכה ואת השלט לידה. שני הצדדים נדרשו להפקת לקחים.

המוסד לעליה ב' האשים את אנשי הפלי"ם ביציאה לים ללא בדיקת מיכל המים, בטעות החמורה בניווט ובהפקת המעפילה החולה שטבעה.²⁴

גם הבריטים נדרשו לחשבון נפש, כיצד קרה שאנייה שהיו עליה ידיעות מודיעין ושהתגלתה על ידי מטוס סיור שדיווח את מיקומה ונתוני תנועתה (קורס הפלגה ומהירות) לא יורטה.

התברר כי למודיעין המשטרה היו ידיעות על נחיתה צפויה ליד נהרייה סביב ה-22 בדצמבר. שתי ספינות צי סיירו יומיים רצופים בקווי הסיור הצפוניים ולא גילו מטרה התואמת לאתראה. הבריטים ייחסו לספינה כנראה מהירות גדולה מהמהירות בה הפליגה בפועל. אחרי יומיים הוחזרו הספינות לנמל.²⁵ ב-24 בחודש נשלח מטוס לסיור מול חופי לבנון וצפון ישראל. המטוס גילה ודיווח מטרה בנתוני תנועה דרומיים איטיים. המידע לא עבר לחיל הים ובערב נחתה אניית המעפילים על חוף נהרייה.

בספר תולדות ההגנה מובעת השערה המסתמכת על שמועה כי מישהו עצר את הדיווח ולא דווקא כדי להניח למעפילים.²⁶ גם סטיוארט ניניאן בספרו The Royal Navy and the Palestine Patrol מרשה לעצמו לשער כי אנשים העדיפו את מסיבת הכריסמס'.

*By then it was late on Chrismas eve and staff were dispersing for the night.*²⁷

²⁴ אריק קרמן, **אניית המלחמה של המעפילים**, אריה ניר, תל-אביב (2009) עמ' 79,

להלן: קרמן – מעפילים.

²⁵ ניניאן - פטרול עמ' 36

²⁶ זוהר ופעיל – פלי"ם, עמ' 107.

²⁷ ניניאן – פטרול, ע' 36.

